

## Kisbábony\*

Egy aprófalú belterületi helynevei és mentális településmorfológiája

**1. Bevezetés.** A különböző diszciplínákban időről időre újra felvetődik a kérdés, hogy a teret főként objektív vagy szubjektív entitásként, illetve anyagi vagy mentális kategóriaként kell-e értelmeznünk. A hagyományos földrajztudomány szerint például „a tér változatlan, abszolút képződmény, a dolgok háromdimenziós kerete” (CSÉFALVAY 1990: 47–48), ezzel szemben a behaviorista geográfia és a társadalomtudományok a tér szociális és mentális jellegét hangsúlyozzák (BOROS–BUDAI 2007, GARDA 2009: 369). Az eltérő vélemények és nézőpontok ellenére egy dolog megingathatatlanak tűnik: a szemlélők ugyanazt a térbeli környezetet más és más formában érzékelik, ugyanahhoz a környezethez esetenként teljesen más jelentéseket rendelnek hozzá.

A kisbábonyi kutatómunkám során jómagam is ebből az alapvetésből indultam ki, és az összegyűjtött adatokat ennek a felismerésnek a fényében interpretáltam. Főként arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a bábonyiak — etnikai-felekezeti és társadalmi hovatartozásuktól függően — milyen falurészeket, tereket, útvonalakat, határokat, viszonyítási- és csomópontokat tartanak számon akkor, amikor az otthonukra, Kisbábonyra gondolnak. Jelölik-e ezeket a denotátumokat tulajdonnevekkel? S ha igen, akkor egy-egy ismert helynév használatával ugyanazokra az objektumokra utalnak-e?

**2. A település.** Kisbábony<sup>1</sup> (Băbești) Szatmár megyei település Románia északnyugati részén. A szintén romániai Halmi (rom. Halmeu), Dabolc (rom. Dabolț), Túrterebeș (rom. Turulung) és Turc (rom. Turț) községek között helyezkedik el, az ukrainai és a magyarországi határhoz közel. A Partium és a történelmi Ugocsa vármegye része, közigazgatásilag Halmi községhez tartozik. A népesség száma és a település mérete alapján az ún. aprófalvak csoportjába sorolható, a lakossága ugyanis nem haladja meg a határértéknek tekintett ötszáz főt (PIRISI–TRÓCSÁNYI 2016), a belterülete pedig hivatalosan mindössze egyetlen utcából áll. Ez utóbbi hivatalos neve a 'fő utca' jelentésű *Strada Principală*. A

---

\* A tanulmány a Bethlen Gábor Alap és az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

<sup>1</sup> A továbbiakban Kisbábony vagy — ahogyan a helyiek említik — Bábony.

település morfológiáját tekintve eredetileg orsós utcájú falu, ún. Angerdorf (MNL. *orsós utcájú falu*, PIRISI–TRÓCSÁNYI 2016) volt, mivel a szalagtelkei egy, az elején keskenyebb, aztán fokozatosan kiszélesedő, majd újra elkeskenyedő utcát fognak közre. A térré szélesedő utcarészen, az Angeren a település legnagyobb és legimpozánsabb épülete, a Református templom áll. Az orsós utcájú falvak esetében gyakori jelenség, hogy a település növekedésével az Angert is kiosztják házhelynek, tehát a már meglévő két házsor közé új utcát nyitnak. Ez Bábony esetében is így történt. Az 1865-ös kataszteri térkép (Kat.) szerint a 19. században a már említett Református templom előtt és mögött is álltak épületek (lásd az 1. ábrán az 1. képen), melyek az idősebb adatközlők elmondása szerint a 20. század viszontagságait követően tűntek el, újra szabaddá téve a templom körüli teret.



**1. ábra.** Kisbábony belterülete az 1865-ös kataszteri térképen (1. kép), illetve napjainkban (GoogleEarth, 2. kép)

A régi, orsó formájú utca mára új részekkel egészült ki. Az 1950-es, 1960-as évektől kezdődően ugyanis a belterület közelében egyre több, eredetileg szántóterületként hasznosított földet mértek ki házhelynek, amelyek beépítésével fokozatosan változott meg az eredeti faluszerkezet. Tulajdonképpen ma már azt a benyomást kelti a település, mintha az eredeti orsó formájú faluhoz egy útifalut illesztettek volna hozzá.<sup>2</sup> Ennek megfelelően a falu belterületét tekintve a helybeliek is két nagyobb részt különböztetnek meg: a falu legrégebben beépített részét, az ún. Falut vagy Bábonyi utcát és a Turci út házaiból álló részt. A jelenkori Bá-

---

<sup>2</sup> Az úti- vagy utcásfalvak esetében egyetlen út két oldalán helyezkednek el a telkek és a hozzá tartozó házak (MNL. *Útifalu, út menti falu, utcás falu*, PIRISI–TRÓCSÁNYI 2016).

bonyt ábrázoló felvételen (lásd az 1. ábrán a 2. képen) az előbbi rész észak-dél, míg az utóbbi nyugat-kelet irányban helyezkedik el. A Turci út mentét a lakosság egyes tagjai — etnikai, felekezeti, társadalmi hovatartozásuktól függően — még további mentális terekre és alterekre osztják. Erre a továbbiakban térek ki.

**3. A kisbáonyi közösségek.** Kisbáonyban jelenleg három etnikum él együtt. A 2011-es népszámlálási adatok szerint az összlakosság 417 főből áll, amiből 287 fő (68,8%) magyarnak, 107 fő (25,7%) cigánynak és 11 fő (2,6%) románnak vallotta magát (ISPMN. 2011). Az adatközlőkkel folytatott beszélgetésekből és a résztvevő megfigyelés során szerzett tapasztalataimból kiindulva azonban rövid idő alatt nyilvánvalóvá vált, hogy magyarok és cigányok<sup>3</sup> nagyjából fele-fele arányban élnek a településen, tehát közel 200-200 fő, míg román nemzetiségű család mindössze egy van, vagyis esetükben csupán néhány főről<sup>4</sup> beszélhetünk.

A 2011-es romániai népszámlálás Kisbáonyra vonatkozó része jól szemlélteti tehát, hogy a társadalomtudomány a cigány népeiséget miért szokta „rejtőzködő kisebbségként” is emlegetni. A szociológiában ma már közismert tény, hogy az önbevallásokban a teljes cigány közösségeknek rendre mindössze az egyharmada vagy — rosszabb esetben — az egynegyede jelenik meg (ANDORKA 2006: 381, PÉNZES–PÁSZTOR–PÁLÓCZI 2015: 169–170). Mindehhez az is hozzájárul, hogy az olyan, más esetben evidenciának számító kérdéseket illetően sincs konszenzus, mint a cigány közösség elnevezése, nemzeti és szociális értelemben való meghatározása (SZILÁGYI F. 2016: 49). Az a kérdés tehát, hogy kit tekintünk cigánynak és kit nem, minden ilyen jellegű kutatás alapproblémája. Jómagam abból a jól bevált, gyakorlatias és Magyarországon már az 1970-es évektől kezdve alkalmazott elgondolásból<sup>5</sup> indultam ki, hogy azokat az egyéneket kell a cigány közösség tagjának tekinteni, akiket az adott lakosság nem cigány környezete is annak tart. Mindamellet természetesen azzal az állásponttal is egyetértek, amely szerint a cigánynak és nem cigánynak tekintett közösségek nem alkotnak egyértelműen definiálható és határozottan elkülöníthető csoportokat (LADÁNYI–SZELÉNYI 2000: 186).

A településen élő két, döntő többségű etnikum jelenlétét a falu két részre való tagolódása is szemlélteti. A 2. ábrán sötétszürkével jelöltem azt a területet, ahol a

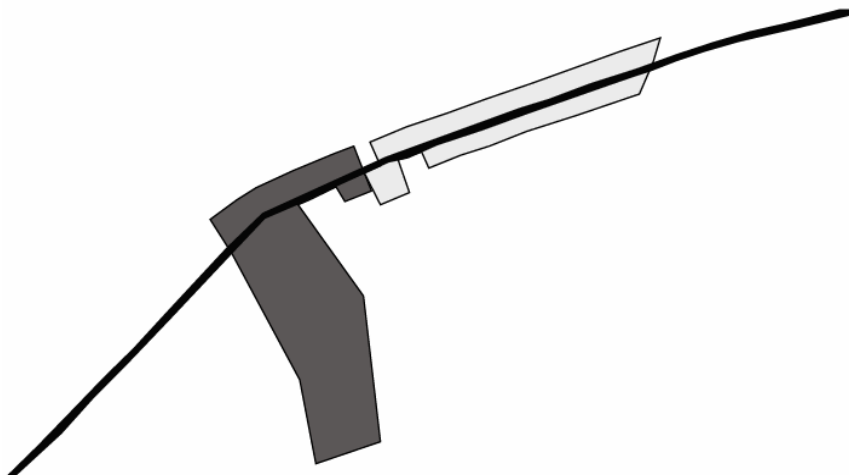
---

<sup>3</sup> A tanulmányban tudatosan kerülöm a *roma* kifejezést, a báonyi lakosság ugyanis — mind a cigány közösség tagjai, mind a magyar közösségé — az érintett népcsoport megnevezésére ezt a lexémát soha nem használja.

<sup>4</sup> Kis lélekszámuk miatt ez utóbbi csoporttal a továbbiakban nem foglalkozom.

<sup>5</sup> Magyarországon az elmúlt időszakban két jelentősebb szociológiai cigányvizsgálatra került sor, az egyiket 1971-ben, a másikat pedig 1993 és 1994 között végezték. A magyarországi roma népesség számát illetően a kutatók ennek a két vizsgálatnak a becsléseit tartják a legmegbízhatóbbnak. A szociológusok az adatfelvételek során azokat a személyeket tekintették cigánynak, akiket a környezetük is annak mondott (ANDORKA 2006: 381).

magyar-református közösség lakik és világosszürkével azt, ahol a cigány-római katolikus családok élnek. Jól látható, hogy a két különböző társadalmi, etnikai és felekezeti csoport területi szempontból nem egyforma arányban jelenik meg a településen, valamint a magyar-református és a cigány-római katolikus közösség tagjai a falu két jól elkülöníthető részén laknak. A ciganológiai szakirodalom igazolja, hogy ez egyáltalán nem ritka jelenség: SZŰCS NORBERT szociológus szerint „szinte minden településen megfigyelhető a különböző mértékű etnikai alapú elkülönülés, ahol számottevő cigány népesség él” (2003: 79).



**2. ábra.** Kisbábony belterülete: etnikai, felekezeti és területi elkülönülés

A következőkben arra vonatkozóan sorakoztatok fel érveket, hogy a két csoportot — az etnikai, felekezeti és a területi szempontokon túl — miért tekintem koherens és homogén közösségeknek. A 417 főt számláló bábonyi lakosságból összesen 123 emberrel (a lakosság 29%-a) készítettem interjút. Ebben a csoportban százan magyarok (a magyar lakosság 50%-a), huszonhárman pedig cigány nemzetiségűek voltak (a cigány lakosság 11,5%-a). Annak ellenére, hogy a cigány adatközlők száma jóval alacsonyabb, mint a magyar adatközlőké, a felmérést reprezentatívnak tekintem, ugyanis minden családot felkerestem, nem volt olyan háztartás, amelynek legalább egy tagjával ne beszéltem volna, ennél fogva az egyéni véleményeken keresztül a csoportvéleményekről is képet kaphattam.

**3.1. A magyar közösség.** A magyar közösség összetétele többé-kevésbé ki-egyenlítettnek mondható, hiszen e körben minden demográfiai csoport képviselve van. A törpe- és az aprófalvakra jellemző társadalmi előregedés, a mobilitás és az ezzel járó népességfogyás itt még nem jelent meg tendenciaszerűen, nem ölt akkora méreteket, mint ahogyan azt más települések esetében tapasztaljuk. Következésképpen az idősek és a középkorúak rétege mellett a fiatalok és a gyerekek is szép számmal jelen vannak a településen. A csoporton belüli kapcsolatrendszer

pedig — kis településről lévén szó — nagyon összetett és szerteágazó. Nem pusztán arról van szó, hogy mindenki ismer mindenkit: nem lehet két olyan egyént találni, akik között ne lenne valamilyen rokoni kötelék. Megmutatkozik tehát egyfajta belterjesség, amelyre a családnevek gyér száma is utal.

A nyelvtudás és az anyanyelv szempontjából azt mondhatjuk, hogy a lakosok szinte minden nyelvhasználati szintéren a magyar nyelvet használják. Mivel az állam nyelvén, románul csak kevesen tudnak (vagy csak kevesen tudnak jól), a bábonyi magyarok esetében komoly román nyelvi hatásról nemigen beszélhetünk. Meglátásom szerint az a fajta román nyelv, amit a bábonyiak ismernek, egyfajta „piaci” vagy „vásári román nyelvet” jelent, amit a vásárokon és a nagybani piacon, az ún. „angrón” használnak.

A közösség tagjainak végzettsége és foglalkozása terén sem tapasztalhatunk nagy változatosságot, néhány ellenpéldától eltekintve a legtöbben nem tanultak tovább, és szinte mindenki földművelésből, a vidéket jellemző eper- és káposzta-termelésből tartja fenn magát. A bábonyi magyar tizen- és huszonevesek többsége szintén Bábonyban képzei el a jövőjét, a szülei gazdaságát vinnék tovább. Ez azért sem meglepő, mert egyrészt ebben a térségben ez az életforma nagyon nagy múltra tekint vissza, másrészt pedig mert a tanulásnak és továbbtanulásnak a helyi társadalomban jelenleg nincs túl nagy presztízse, emellett minta sincs rá.

**3.2. A cigány közösség.** A cigány közösség demográfiai összetétele eltérő a magyar közösségétől. Ebben a csoportban nagyon kevés idős, összesen három hatvan év fölötti ember van: egy 65 és egy 68 éves nő, illetve egy 69 éves férfi. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a cigány közösség szemében ők „idős öregeknek” számítanak, tehát olyan személyeknek, akik ma már nem tartoznak a közösség aktív tagjai közé. Megfigyeléseim szerint a magyar közösség esetében ez a korhatár jóval magasabban helyezkedik el. Ugyanakkor az idős generáció csekély létszámával fordítottan arányosan a közösséget számos középkorú, fiatal és gyerekek képviseli. A kapcsolatrendszer szempontjából a cigány közösség rendkívül összetett. Ebben a csoportban ugyanis mindenki mindenkinek a rokona, amit az is mutat, hogy szinte minden cigány család a *Fedor* vezetéknévet viseli.

A magyar közösség tagjaihoz hasonlóan a cigány közösség is a magyart tartja az anyanyelvének. Ezt az állítást a megfigyeléseim is alátámasztják: mind a magyar közösséggel, mind egymás között ezen a nyelven kommunikálnak. Elmondásuk szerint más nyelven, beleértve a cigányt és a románt is, nem is nagyon tudnak. Az anyanyelv kérdése azért is fontos, mert szorosan kapcsolódik ahhoz a viszonyuláshoz, amely alapján ők magukról mint társadalmi csoportról gondolkodnak. Egyesek „magyar cigánynak”, míg mások „leszegényedett magyarnak” tartják magukat, de olyanok is vannak, akik a cigánysághoz való tartozást nem annyira identitásformáló tényezőként, mint inkább valamiféle következményként értelmezik, amit a lakóhelyválasztásuknak tulajdonítanak, ti. ők azért minősülnek

cigánynak, mert a cigánysoron laknak. Az egyik adatközlőt idézve: „Nem járunk hosszú ruhába, s nem beszélünk cigányul. De még a nagyanyám se, még apám se. S nagyanyám magyar vóut, apám orosz vóut. De hiába, itt lakunk, ide építettek a házat. Nem vagyunk cigány, de azt mondják itt, a faluba: a cigányok kint az Újsoron.” Sokan tehát az anyanyelv, a társadalmi helyzet és a lakóhely tényezőjéből kiindulva próbálják meghatározni önmagukat. Ezzel szemben a bábonyi magyarok inkább etnikai alapon próbálják a saját közösségüket a cigány közösségtől megkülönböztetni. NAGYNÉ MOLNÁR MELINDA a következőképpen összegezi e definíciós problémát: „a cigányság a helyi társadalomban általában egy sajátos olyan 'másik' csoportot képvisel, ami sok esetben nem egyszerűen kulturális másságból (nyelvi, történeti stb.) ered. Sok esetben a cigányság csoportként való megjelenése szociális másságból (társadalmi lecsúszottságból) adódik, és/vagy morális alapon (többnyire a közösségi normáknak való nem megfelelésből) születik.” (2015: 130).

A *cigány* jelző használata a bábonyi mikrotársadalmon belül konfliktusgeneráló erővel is bír. Van egyfajta íratlan szabály, amely a lexéma használatát illeti. A magyarok ugyanis a másik közösség tagjainak jelenlétében — mivel bizonyos tekintetben ők maguk is pejoratívnak tartják — általában tudatosan kerülik a *cigány* szó használatát. Például a *Cigánysor* és a *Cigánytemplom* helynevek<sup>6</sup> helyett ilyenkor inkább a *Sor* és a *Templom* ~ *Imaház* neveket részesítik előnyben. Ezzel szemben abban az esetben, amikor a beszélgetőpartnerek között nincs cigány, már nem tartják fontosnak ezt a fajta eufemizálást. Ilyenkor az érintett településrészt és épületet főként az előző formákban említik. A cigányok körében a kifejezés megítélése adatközlőnként változó. Azok, akik felvállalják a cigány identitásukat, általában nem tekintik sértőnek a kifejezést, azok viszont, akik nem vallják magukat cigánynak, rendszerint a lexémát is stigmatizálják.<sup>7</sup> „Mondják, [hogy cigány], nem szabad vóna, mert Isten előtt egyforma a nép, de ők [a magyar közösség] úgy mondják, és mi nem tudunk mit tenni. Mert így van. Nem mondják, hogy magyarok vagyunk, hanem azt mondják, menni kell a Cigánysorra.”

A cigány közösség iskolázottságáról nagyjából ugyanazt mondhatjuk el, mint amit a magyar közösség esetében. Számukra a tanulásnak és a továbbtanulásnak nincs jelentősége. Többen írni-olvasni sem tanulnak meg, és kevesen jutnak el az érettségiig. Ennek megfelelően pedig diplomával és szakmai tudással is csupán néhányan rendelkeznek. A legtöbb családban kizárólag a férfiaknak van munká-

---

<sup>6</sup> A teljes kisbábonyi helynévanyaghoz lásd SZILÁGYI-VARGA 2015.

<sup>7</sup> BALÁZSI JÓZSEF ATTILA összegyűjtötte és csoportosította a magyar nyelv *cigány* lexémát tartalmazó kifejezéseit. Tekintve, hogy a szó és származékai többnyire olyan konnotációkkal kapcsolódnak össze, amelyek a lustaságra, a lopásra, a koldulásra, a hazudozásra, a büntettek elkövetésére és mindenféle egyéb negatív sztereotípiákra stb. vonatkoznak, a lexéma használatával kapcsolatos bizonytalanság megalapozottnak tűnik (2001).

jük: vagy kőművesként dolgoznak, vagy a szomszédos tanyák valamelyikén kapnak munkát, de az utóbbi években az is jellemző, hogy különböző külföldi ideny-munkákat vállalnak. A nők általában a háztartást vezetik, és a gyerekekre vigyáznak. Ugyanakkor az utóbbi időszakban jellemzővé vált az is, hogy elkezdtek mezőgazdálkodással is foglalkozni. A tehetősebb családok már földeket bérelnek és vásárolnak.

A fentebb leírtakat összegezve jómagam a báonyi lakosságra úgy tekintek, mint amely nem pusztán etnikai, felekezeti és területi szempontból, de a kapcsolattrendszer, az anyanyelv és a nyelvhasználati szokások, a végezetség és a foglalkozás tekintetében is koherens, homogén közösségekből áll. A következőkben arra próbálok rávilágítani, hogy ez utóbbi megállapítást a helybeliek térszemlélete is alátámasztja.

**4. Kognitív és mentális térképezés.** A kisbáonyi lakossággal folytatott beszélgetések — az egyszerű társadalomvizsgálaton túl — egyéb kérdések megközelítéséhez is teret adtak. Az interjúkon keresztül ugyanis a két mikrotársadalom terekkel kapcsolatos gondolkodásába, a kognitív térképezésükbe is bepillantást nyerhettem. A kognitív és/vagy mentális térképezés napjaink kedvelt kutatási témájává vált, amely az alkalmazott település-kutatás, a kulturális antropológia, a szociológia és a térképészet tudományterületei mellett mára a nyelvtudomány látóterébe is bekerült. Eszközrendszerének és módszereinek a magyar helynévtanon, a helynév-szociológián belüli hasznosíthatóságáról, illetve az eddigi eredményekről GYÖRFFY ERZSÉBET írt tanulmányt a közelmúltban: tapasztalatai szerint a térképraajzoltatás interjúval kombinálva nagyon sok információt szolgáltat a vizsgált közösség tagjainak a helynév-kompetenciájáról is (2015).

A vizsgált jelenséget ROGER DOWNS és DAVID STEA programadó írásukban, *A térképek az elmében* című munkájukban a következőképpen határozzák meg: „A kognitív térképezés olyan absztrakció, amely magába foglalja azokat a kognitív, illetve mentális képességeket, amelyek segítségével összegyűjtjük, rendezzük, tároljuk, felidézünk, valamint manipuláljuk a körülöttünk lévő térre vonatkozó információt” (2005: 598).

Alapvető funkciója tehát az, hogy segít eligazodni a mindennapok térbeli káoszában. Ha nem létezne a kognitív térkép, állandóan „segédeszközökhöz”, például nyomtatott vagy digitális térképekhez kellene folyamodnunk egy egyszerű sétánál is. Az elmélet szerint a térbeli világ azonban nem térképi alakban, hanem tudati tartalmak képében van a fejünkben. Tehát ismeretek, reális adatok, tévhitiek és vágyak formájában (CSÉFALVAY 1990: 17). Akkor tehát, amikor valakinek vagy valakiknek a kognitív és a mentális térképével/térképeivel foglalkozunk, egy adott térre vonatkozóan gyűjtünk információkat, s mindezt úgy, hogy közben kifejezetten az egyén vagy a csoport szemszögéből, az ő belső világán keresztül szemléljük a vizsgált környezetet. Egy közösség kognitív térképe azonban nem-

csak a tájékozódási képesség, hanem a nyelv és a nyelvhasználat szempontjából is kutatható. A téri reprezentációk megszületésében ugyanis nem pusztán a fizikai észlelés, hanem a nyelvi ingerek is szerepet játszanak, mivel az ember már születésétől kezdve folyamatosan hall a térről. Sőt bizonyos téri információk esetenként kizárólag a nyelven keresztül válnak számunkra ismertté. Ugyanakkor a nyelv és a kognitív térkép kapcsolata kölcsönös, mivel a kognitív térkép maga is hatással van arra, ahogyan beszélünk a környezetünkről (RESZEGI 2012: 96–97). E tudati tartalmak arra is utalnak például, hogy az adott csoport egy társadalmi közegben milyen térbeli előítéletekkel rendelkezik, vagy például, hogy az emberek a térbeli környezetüket milyen sajátos és szubjektív területekre, ún. mentális terekre osztják. Bár az egyes emberek kognitív térképei egyénenként változók, hiszen magát a térképezést számtalan tényező befolyásolja, KEVIN LYNCHhez, CSÉFALVAY ZOLTÁNhoz és másokhoz hasonlóan jómagam is feltételezem egyfajta csoporttérkép meglétét is (LYNCH 1960, CSÉFALVAY 1990).

A szakirodalomban a kognitív térkép és a mentális térkép terminusok általában egymás szinonimáiként jelennek meg, CSÉFALVAY ZOLTÁN a *Térképek a fejünkben* című művében viszont különbséget tesz a kettő között. Míg a kognitív térképezésen azt a folyamatot érti, amely során a tudatunkban leképezzük, tároljuk és megjelenítjük a világot, addig a mentális térkép fogalmát jóval szűkebben határozza meg: csupán a térképi szemléltetése mindannak, amit valakinek a kognitív térképéről megtudunk (CSÉFALVAY 1990: 18). Ezt a fajta megkülönböztetést a továbbiakban én magam is alkalmazom.

A kognitív térképezéssel foglalkozó munkák között — a téma interdiszciplináris jellegéből is adódóan — egységes elméleti és módszertani megközelítést alig fedezhetünk fel: a kvantitatív és a kvalitatív adatgyűjtés és -elemzés számtalan típusával találkozunk ugyanis. A választott módszer lehet tisztán kvantitatív vagy kvalitatív jellegű, rajzoltató adatgyűjtés, ezen belül szabad térképrajzoláson alapuló, standardizálásra törekvő vagy kész térképekből kiinduló adatfelvétel. Gyűjthetők adatok az egyes helyek ismertségéről és a választott területhez kapcsolódó véleményekről, sztereotípiákról. Közkedvelt eljárás például a rang módszer, amely előre megadott objektumok értékelésén alapul. Bár a kognitív térképekhez való hozzáférés a mentális térképeken keresztül a legkézenfekvőbb, az információk a szóbeli elbeszélésekből és az írott forrásokból ugyanúgy származhatnak (LETENYEI 2005: 163–185, RÁCZ A. 2012: 9, GYÓRFFY 2015: 102). Annak ellenére, hogy a változatos módszerekből és eszközökből nincs hiány, CSÉFALVAY hangsúlyozza, hogy akármelyik eljárás mellett is döntünk, mindegyik csak töredékét fogja megmutatni a vizsgált közösség kognitív térképeinek (1990: 21). A kisbányai vizsgálatokat a kvalitatív módszerek jellemezték elsősorban, az interjúkból és a térképrajzolatásból nyert adatokat a résztvevő megfigyelés során szerzett észrevételek egészítették ki. Ez utóbbi kivitelezését a Kisbányában töltött éveknem köszönhetem: 2013 és 2016 között ugyanis én



magam is a településen éltem. Ebből adódóan az interjúk mesterséges beszédhelyzeteinek szövegei mellett a természetes kommunikációs közegben született megnyilatkozásokat is tanulmányozhattam.

**4.1. A kisbáonyi közösségek mentális térképeiről.** Az adatközlőim az interjúk kezdeti szakaszában azt a nemkötelező feladatot kapták, hogy készítsék el Kisbáony belterületi térképét: rajzolják meg az utakat, jelöljék be a legfontosabb épületeket, objektumokat stb. Képzeld el, hogy én még soha nem jártam Báonyban, és hogy nekem próbálnak útmutatást adni arra vonatkozóan, hogy mit merre találok abban az esetben, ha arra tévednék. E vizsgálat előkészítésekor a belterület mellett természetesen a külterület megjelenítésének ötlete is felmerült bennem. Ennek a résznek a bevonását végül azért vettem el, mert a korábbi, kudarcba fulladt próbálkozásaimból kiindulva nem akartam, hogy a kísérlet sikeressége az adatközlőim rajztudásától függjön. A külterület szemléltetése nyilvánvalóan jóval több készség mozgósításával járt volna, amihez valószínűleg csak kevesen fogtak volna hozzá. A feladat ezért csupán a belterület illusztrálására korlátozódott. Abból kiindulva, hogy Kisbáony utcaszerkezete mennyire egyszerű — KEVIN LYNCH kifejezésével élve a „könnyen olvasható” települések közé tartozik (CSÉFALVAY 1990: 102) —, ebben a formában a feladat kivitelezését már nem tartottam túl nagy kihívásnak.

A mentális térképekhez való hozzáférés módszerei közül tehát a kötetlen felidézést, a free recall nevű módszert alkalmaztam. Az adatközlőim egy üres lapot kaptak, így előre megadott kiinduló- és támpontok nélkül kellett elkészíteniük a képet. Mivel az adatközlők szabadon eldönthették, hogy a rajzot elkészítik-e vagy sem, összesen hetvenegy belterületi térkép született meg, amiből hatvanhárom magyarok, nyolcat pedig cigányok rajzoltak. A következőkben ezekről ejtek szót.

**4.1.1. A magyar közösség mentális térképei.** A magyar nyelvtudományon belül a gyermekek kognitív térképezését utóbb RESZEGI KATALIN vizsgálta. Egy kétéves és nyolc hónapos kislány, valamint egy hároméves és tizenegy hónapos kisfiú nyelvi megnyilatkozásait elemezte ebből az aspektusból. Megfigyelései szerint a helynevek ismeretét ebben a korban az aluláltalánosítás jellemzi: a gyermekek az általuk ismert helynevekhez csakis azokat a jelentéstartalmakat társítják, amelyekről tényleges tapasztalatuk van. Ebben a korban tehát egy adott falu/város stb. nevét értelemszerűen még nem az egész településre vonatkozóan használják, hanem annak egy egészen kicsi részére, többnyire a saját lakásukra, utcájukra stb. vonatkoztatva (RESZEGI 2015: 90–94).

Ugyanezt a jelenséget figyelhetjük meg a legfiatalabb báonyi adatközlők rajzain is. Az 5–8 éves gyerekek képein csupán a készítőjük számára valóban fontos objektumok jelentek meg: a ház, ahol laknak, a barátaik és a szomszédai háza, illetve néhány rajzon a falu legnagyobb épülete, a Református templom is feltűnik. Az esetek többségében a képen csak az otthonuk és annak közvetlen környe-

zete kapott helyet, de arra is volt példa, hogy több épületet is felsorakoztattak, ezek viszont nem az eredeti helyzetüknek megfelelően, inkább véletlenszerűen kerültek rá a rajzra. A gyerekek rajzain Kisbábony belterületének csak egy-egy kisebb része jelent meg (lásd 3. ábra 1. kép).



**3. ábra.** Kisbábony belterülete: egy 7 éves lány (1. kép),  
illetve egy 9 éves fiú (2. kép) mentális térképén

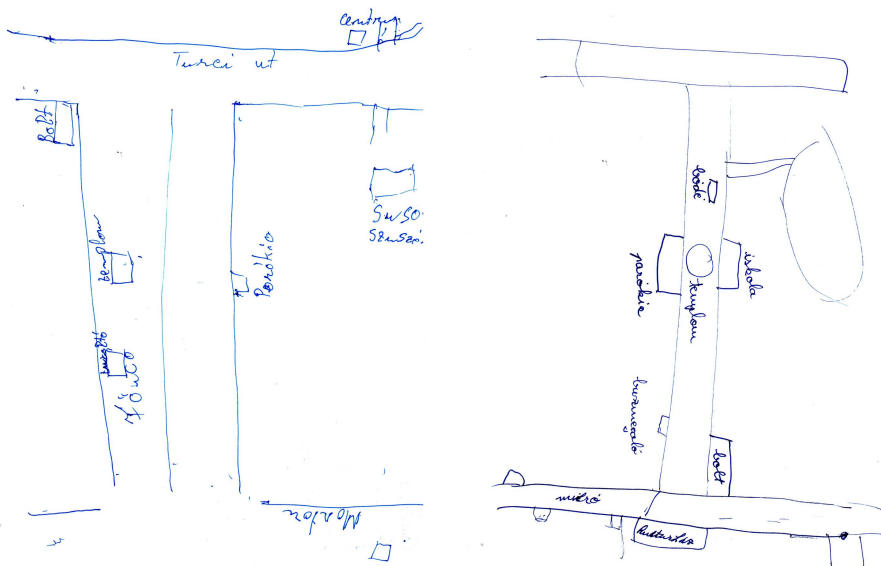
A 8-9 év fölötti gyerekek már térképszerű rajzokat készítettek, a falu házait és a középben álló templomot gyakran piktogramszerű rajzocskák segítségével jelenítették meg. Ez a csoport már képes volt arra, hogy elszakadjon az énközpontú nézőponttól, a sajátjukétól eltérő perspektívából is meg tudták mutatni az általuk ismert világot (lásd 3. ábra 2. kép). A választóvonalat a 12-13 évesek rajzai jelentették, ők már ténylegesen el tudtak vonatkoztatni az egyéni nézőpont túlhangsúlyozásától és a szituáció kötöttségétől. Ezek a mentális térképek már szinte teljesen megközelítették a felnőttek rajzainak színvonalát.

JEAN PIAGET és BARBEL INHELDER (1967) hasonló kísérletet végzett. A feladat szerint a kiválasztott 6–10 éves gyerekeknek a lakóhelyüket és annak környezetét kellett lerajzolniuk. Az elkészült térképek alapján ők a térszemlélet alakulásának négy fázisát különböztették meg. Ezekhez azonban, mivel elérésükben a gyerekek jelentős egyéni eltéréseket mutathatnak, konkrét életkort nem kapcsoltak. Megfigyeléseik szerint az elsőt, az ún. topologikus szintet az egocentrikus látásmód jellemzi, ahol a gondolkodás középpontjában a saját otthon és néhány ismertebb hely áll. Ezek azonban nincsenek kapcsolatban egymással, ennek megfelelően pedig a rajzokon megjelenő irányok, méretarányok és távolságok sem tükrözik a valóságot. A második, az ún. projektív I. szint esetében a külvilág képe részletesebbé válik, kezdenek kialakulni a térkapcsolatok, de az arányok és a távolságok még pontatlanok, és a látásmódot még mindig az egocentrizmus határozza meg. A harmadik, a projektív II. szint esetében a méretarányok, a távolságok és az irányok pontosabbá válnak, illetve egyes térképi elemek is megjelennek. A negyediket, az euklidészi szintet már a térképi elvonatkoztatás jellemzi, ahol az

egyén a tér elemeit egy absztrakt rendszer segítségével rendezi. Itt már helyesek a távolságok, az irányok és a méretarányok, a rajz egésze pedig térképi jellegű.

Az 1970-es években ROGER HART és GARY MOORE a gyermekek által készített térkép-vázlatokból kiindulva a kognitív térképek végeredményének szempontjából három fázist különböztetett meg (idézi CSÉFALVAY 1990: 81). Vizsgálataik azt mutatták, hogy a fejlődés első szakaszában az egocentrizmus a meghatározó. Ebben a fázisban csupán az egyén által fontosnak tartott elemek jelennek meg a térképeken. Ezt a szakaszt később egy szilárd viszonyítási rendszeren alapuló kognitív térkép váltja fel, amelyben a térbeli entitások valamilyen konkrét szituációhoz kötődve kapcsolódnak össze. A fejlődés lezárásaként pedig a környezetet összefüggéseivel is megjelenítő térképek születnek.

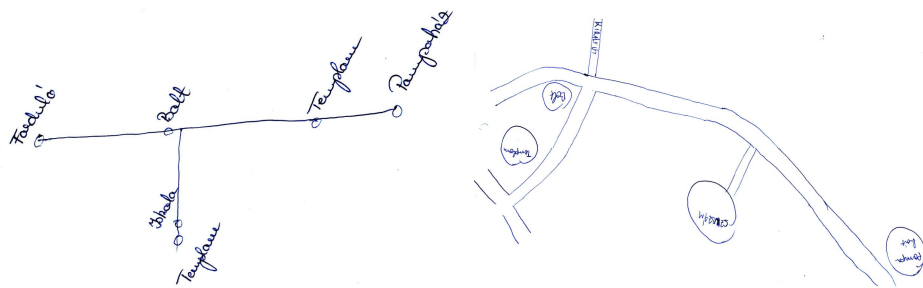
A felnőttek által készített rajzok döntő többsége a 4. ábrán látható rajzokhoz volt hasonló. Főként a település legrégebben beépített részét, a *Falu-t* és az ahhoz közvetlenül kapcsolódó *Mikró* nevű részt ábrázolták, amelyek kizárólag magyarok által lakott településrészek. Ezekhez képest a cigányok által lakott részek vagy aránytalanul kicsinek látszanak, vagy meg sem jelennek a rajzokon.



**4. ábra.** Kisbábony belterülete: egy 44 éves magyar férfi (1. kép), illetve egy 47 éves magyar férfi (2. kép) mentális térképén

**4.1.2. A cigány közösség mentális térképei.** A cigány közösség tagjaival szintén elvégeztem a kísérletet. A belterületi rajzot a huszonhárom adatközlőből nyolcan készítették el. A nyolc mentális térképből ötön a falu legrégebben beépített és kizárólag magyarok által lakott része csak félig, a Református templomig volt feltüntetve (lásd 5. ábra 1. kép). A hatodik rajzon pedig kizárólag a Turci út mente jelent meg. További két rajz az egész települést ábrázolta, annak minden

végpontjával együtt. Ezeken viszont a magyarok által lakott részek jóval kisebbek voltak, mint amekkorák valójában (lásd 5. ábra 2. kép). A cigányok által készített térképek esetében azt látjuk tehát, hogy a Turci út menté, amelynek jó része cigányok által lakott terület, a legtöbb rajzon jóval nagyobb, hangsúlyosabb, mint amekkora méretarányosan lenne. Ezzel szemben a magyarok által lakott részek kisebbnek, jelentéktelenebbnek látszanak, és a legtöbb esetben nem is kerülnek fel teljesen a térképre. Ugyanezt a jelenséget figyelhettük meg fentebb a magyarok által készített rajzok esetében is, azzal a különbséggel, hogy ők a magyar részeket emelték ki, és a cigányok által lakott részeket hagyták el.



**5. ábra.** Kisbábony belterülete: egy 34 éves cigány nő (1. kép), illetve egy 21 éves cigány férfi (2. kép) mentális térképén

CSÉFALVAY szerint a pozitívan értékelt helyekről, amelyek fontosak számunkra, általában aprólékos, a kevésbé jelentős területekről pedig elnagyolt, felületes rajzokat készítenek. Ugyanezt a térbeli környezetet, egyazon települést tehát a különböző csoportok tagjai más és más formában érzékelik és modellálják. A környezetünk ingerei közül ugyanis gyakran csak azokra figyelünk fel, amelyek összhangban vannak velünk. Az, hogy mit emelünk ki, nem pusztán a téri alkotóelemek tulajdonságaitól, hanem a saját szociokulturális világunktól is függ (1990: 82–83). A szubjektív térképek a készítőjüket illetően tehát két fontos információt árulhatnak el nekünk. Egyrészt utalhatnak a lakóhellyel való azonosulásra, a lakóhelyhez való érzelmi kötődésre. Másrészt pedig beszélnek a térképkészítő előítéleteiről is. A mentális térképek nem pusztán téri információkat, hanem szubjektív értékítéleteket is közölnek (i. m. 15).

**4.2. Milyenek látják a bábonyiak Bábonyt?** A kognitív térképezés segítségével nemcsak a térrel kapcsolatos ismereteket és tévhiteket vizsgálhatjuk, hanem a mentális törésvonalak és határok is meghatározhatóvá válnak. Ezen keresztül pedig arra is fény derül, hogy az egyes névhasználók számára mekkora területeket jelölnek a helynevek, és hogy egyáltalán ugyanakkora kiterjedésű területekre gondolnak-e akkor például, amikor egy-egy beszélgetésben a különböző csoportok tagjai ugyanazokat a helyneveket használják.

Az irányzat módszereit a hazai kutatók újabban az etnikailag nem homogén társadalmakban, a szegregációs jelenségek vizsgálatában alkalmazzák. Abból az

alapvetésből indulnak ki, hogy egy-egy település a kognitív térképekben mozaikokra és határokkal elkülönített területekre oszlik. A határok pedig, amelyeket az esetek túlnyomó többségében a térképek nem jelölnek, sajátos társadalmi területeket választhatnak el egymástól (NAGYNÉ MOLNÁR 2015: 129). FERENCZ GÁBOR (2012) és RÁCZ ATTILA (2012) például a lakóhelyi szegregáció és a kognitív térképek kapcsolatát — Szeged esetéből kiindulva — statisztikai módszerek segítségével vizsgálták. KOVÁCS ÉVA, VIDRA ZSUZSANNA és VIRÁG TÜNDE határ menti társadalmak, Bedő, Mocsá, Old és Tiszakerecseny lakosságának gazdasági és társadalmi jellemzése kapcsán tért ki a településeken belüli etnikai határok jellemzésére (2013). NAGYNÉ MOLNÁR MELINDA Átányra és Baksra fókuszálva nemcsak az etnikus terek, hanem az etnikus térmozaikok jelenségét is górcső alá vette (2015).

A kisbáonyi vizsgálat során többek között arra a kérdésre kerestem választ, hogy milyen falurészekben vagy terekben gondolkodnak a báonyiak. Véleményük szerint mettől meddig tartanak a falu jól ismert részei? Vannak-e képzeletbeli határaik a belterületen belül? Hogyan beszélnek ezekről? A két közösség ugyanazokat a megnevezéseket használja-e a falu egyes részeire vonatkozóan? Milyen sztereotípiákat kapcsolnak az egyes területekhez?

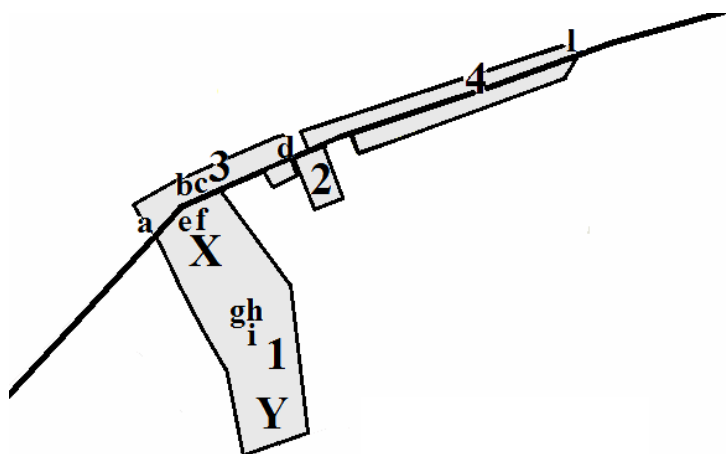
A térre vonatkozó információk feltárását KEVIN LYNCH *The Image of the City* című könyvében öt összetevő vizsgálatára alapozza: 1. a mentális terek kiterjedése és elnevezése, 2. a törésvonalak és határok, 3. a tájékozódási pontok, 4. az útvonalak, valamint 5. a csomópontok kutatására (1960). REGINALD GEORGE GOLLEDGE földrajztudós a listát egy hatodik elemmel is kiegészítette: a szomszédság tényezőjével. Abból a feltevésből indult ki, hogy a társadalmi és a szociális szomszédság nem mindig egyezik meg az igazi, a fizikai szomszédsággal, egy település lakossága tehát sajátos módon érzékeli a szomszédsági határokat (idézi POREISZ 2013: 372). Egyes tereket az utcájuk/környékük/településük részének tekintenek, míg másokat (a fizikai közelség ellenére sem) sorolnak a „saját területük” szomszédságába tartozónak. Vizsgálataim során jómagam a lynch-i és a golledge-i alkotóelemekre fókuszáltam.

**4.2.1. Kisbáony részei. Mentális (szubjektív) és etnikus terek.** Az interjúk hanganyagai, a mentális térképek és a megfigyeléseim alapján azt a következtetést vontam le, hogy a magyarok a falu szerkezetét tekintve lényegében négy nagyobb részt, négy nagyobb mentális teret különböztetnek meg: a falu legrégebben beépített részét, az ún. *Falu-t* vagy *Báonyi utcá-t* (a térképen az 1-es szám jelöli), és a viszonylag újnak számító *Szusán* (2), *Mikró*<sup>8</sup> (3) és *Cigánysor* vagy *Sor* (4) nevű részeket. A Falut és a Mikrót magyarok, míg a Szusánt és a Cigánysort

---

<sup>8</sup> Maga a *Mikró* név is arra utal, hogy újonnan beépített részről van szó, a közeli Szatmárnémetiben ugyanis *Mikró-negyedek*-nek nevezik a viszonylag újnak számító tömbháznegyedeket. A kisbáonyi *Mikró* név ezeknek a helyneveknek az analógiájára született.

cigányok lakják (lásd 6. ábra). Az a és a b viszonyítási pontok által közrefogott rész szintén a belterülethez tartozik, a többihez hasonlóan ez is beépített terület, csupán nincs saját neve. GYÖRFFY ERZSÉBET megfigyeléseihez hasonlóan (vö. 2015: 107) az általam összegyűjtött adatok is azt mutatják, hogy az ilyen denotátumok nem üres foltok az adatközlők kognitív térképén, tudják őket lokalizálni, és tudnak róluk beszélni, ott vannak a „fejekben”, egyszerűen csak nem kaptak (még) tulajdonnevet.



**Terek:**

- 1 – Falu ~ Bábonyi utca
- 2 – Szuszán
- 3 – Mikró
- 4 – Cigánysor ~ Sor

**Alterek:**

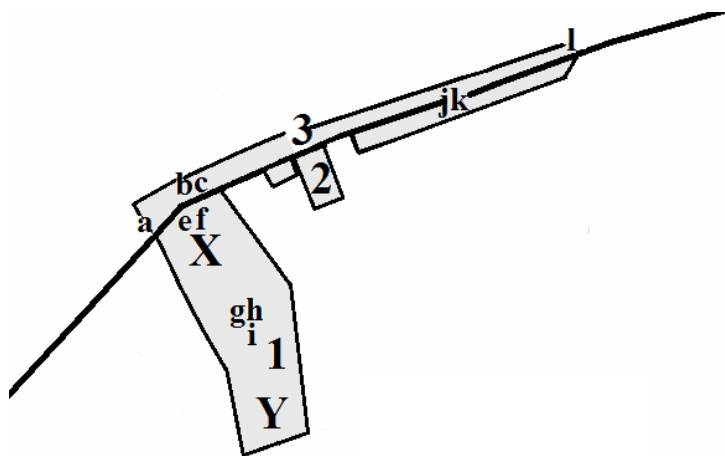
- X – Faluvég
- Y – Túlsóvég

**Viszonyítási pontok:**

- a – helységnévtábla
- b – Kultúrotthon
- c – Kovácsház
- d – Mondóka-ház
- e – Vegyesbolt
- f – Bódé 1.
- g – Óvoda
- h – Református templom
- i – Bódé 2.
- (j)
- (k)
- l – Pompaház

**6. ábra.** Kisbábony belterülete a magyar közösség szemével

A magyar közösség tagjai arra a kérdésre, hogy mettől meddig tart a Mikró, illetve hol kezdődik a Cigánysor, szinte kivétel nélkül mindig pontos választ tudtak adni. Meglátásuk szerint az előbbi a Kovácsháztól (c) a Mondóka-házig (d), míg az utóbbi a Mondóka-háztól a Pompaházig (l) tart: „Egész eddig, a magyarságig Mikró.” „A Cigánysor a faluhoz tartozik, de külön vannak, mert, na, cigányok. [...] A Primőrián [a polgármesteri hivatalban], amikor számolás van, csak egybe számolják az egészet. Csak külön vannak.” „Idáig Bábonyi, és ezt a részt elnevezték Cigánysornak.”



**Terek:**

- 1 – Falu ~ Bábonyi utca
- 2 – Szuszán ~ Virág utca
- 3 – Mikró ~ Turci utca ~  
Turci sor ~ Újsor

**Alterek:**

- X – Faluvég
- Y – Túlsovég

**Viszonyítási pontok:**

- a – helységnévtábla
- b – Kultúrotthon
- c – Kovácsház
- (d)
- e – Vegyesbolt
- f – Bódé 1.
- g – Óvoda
- h – Református templom
- i – Bódé 2.
- j – Buszmegálló
- k – Katolikus imaház
- l – Pompaház

7. ábra. Kisbábony belterülete a cigány közösség szemével

A cigány közösség esetében ugyanez a kérdés már nem volt ennyire egyértelmű. A Mikró és a Cigánysor határát illetően a magyar közösség a d-vel jelölt épületet, Mondóka bácsi házát tehát szinte mindig viszonyítási pontként emlegette. Erről a részről úgy beszéltek, mintha lenne itt egy képzeletbeli határ, amelynek a másik oldala már nem képezi a település részét. Ezzel szemben a határ túloldalát, a Cigánysort gyakran emlegették úgy, mintha az egy, egész és oszthatatlan objektum lenne: „Az Igényelt [szántófield] a cigányokon túl van.” „A Fogás [szántófield] a cigányok előtt.”

A Gestalt-iskola zártság-törvénye szerint a választóvonalal, határral elkülönült részeket gyakran értelmezzük úgy, mint valamilyen egység megtestesítőjét. A bábonyi magyarok a magyarázataikban a Cigánysort is viszonyítási pontnak tekintették: gyakran beszéltek a külterületi helyekről úgy, mint amik a *Cigánysor* (cigányok) előtt, hátánál vagy után terülnek el. A Cigánysoron lévő objektumokat (a Katolikus imaházat, a Buszmegállót, a Pompaházat vagy a keresztet) ezzel szemben ritkán hozták szóba, és a térképeiken sem tüntették fel őket. Mivel eze-

ket nem érzik a magukénak, nem tulajdonítottak jelentőséget nekik. Ebben a helyzetben viszont még annak is információértéke volt, ha valameről nem tettek említést. A különböző településrészek szóbeli jellemzésekor mindig a megkülönböztető vonások voltak azok, amelyekre a hangsúlyt fektették. Például nem beszéltek a nemzetiség és a vallás kérdéséről akkor, amikor a magyarok és a reformátusok által lakott részokról volt szó, mivel ezt természetesnek tartották. Ezzel szemben a Cigánysor és a Szuszán esetében mindig kiemelték, hogy itt már cigányok, illetve — ritkább esetben — katolikusok élnek. De ugyanezt tapasztaltam akkor is, amikor a bábonyi románság került szóba.

A cigány adatközlők többsége szerint Bábonny belterülete három részből áll: a Faluból (1), a Szuszánból vagy (a Szuszánban lakók szerint) a Virág utcából (2) és a Turci út mentén álló házakból. Ez utóbbit *Mikró*-nak, *Turci utcá*-nak, *Turci út*-nak és *Sor*-nak egyaránt nevezték (3) (lásd 7. ábra). „Ez [a Turci út mente] a Mikró utca.” Az a képzeletbeli határ, amelyet a magyar közösség tagjai húztak, náluk elhalványodott, s ennek megfelelően ezt a fajta hármast adták meg nekem. Ezekben a magyarázatokban Mondóka bácsi háza nem került szóba, sem viszonyítási pontként, sem egyéb használatban. Az ő megnyilatkozásaikban a Cigánysoron lévő épületeknek és objektumoknak viszont lényegesen nagyobb szerepük volt, és a térképekre is felrajzolták őket.

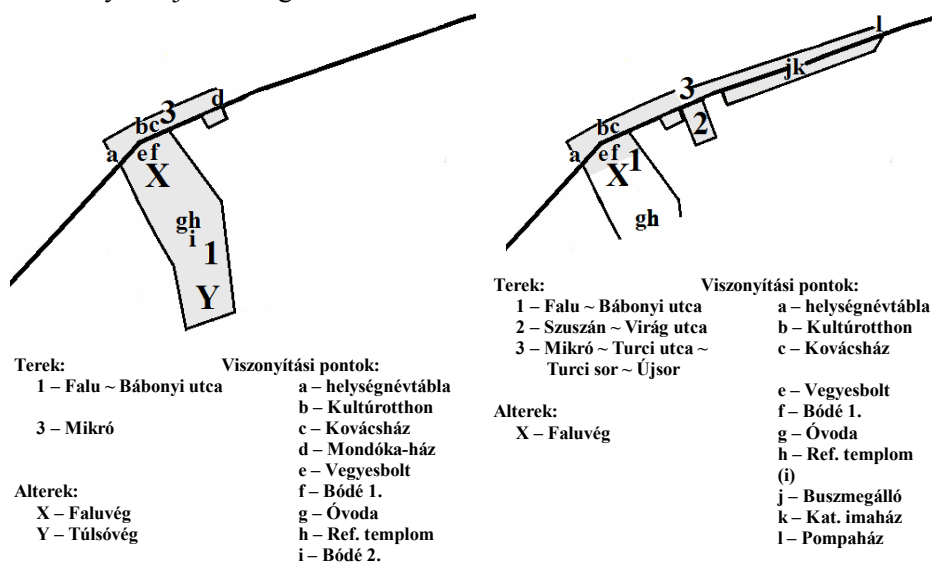
Összegzésként elmondhatjuk, hogy a két közösség tagjai máshová tették a településrészek határait. A Turci út mentét a cigányok egy objektumnak tekintették, ezzel szemben a magyarok két, egymástól jól elkülöníthető utcarészben/altérben gondolkodtak. Az az objektum, amely az egyik közösség megnyilatkozásaiban viszonyítási pontként funkcionált, a másik közösség beszélgetéseiben nem vette fel ezt a szerepet. Mászt jelent a magyaroknak a *Mikró* nevű rész, mint a cigány közösség tagjainak. Ezzel együtt pedig az is világossá vált, hogy a magyarok szemében a cigányság elkülönülése nem egyszerűen etnikai, felekezeti és területi, de mentális szegregáció is.

**4.2.2. A tulajdonképpeni Bábonny.** Térjünk rá arra a kérdésre, hogy hogyan néz ki Bábonny a két közösség szerint. A magyarok mentális csoportképét a 8. ábrán látható 1. kép szemlélteti. A falu tehát a helységnevtáblától (a) a Mondóka-házig (d), illetve a Faluvégnek (X) nevezett résztől a Túlsovégig (Y) tart. Ehhez a területhez képest a magyar adatközlők megnyilatkozásaiban minden más rész, mind a Cigánysor, mind a szántóföldek KINT és LENT helyeknek számítanak: „Megyünk ki a Cigánysorra.”

A kognitív nyelvészet felfogásában a KINT–BENT és a LENT–FENT viszonyok nem pusztán horizontális és vertikális, de adott esetekben topológiai dimenzióként is értelmezendők. A helymeghatározásokat ugyanis gyakran a KINT–BENT, illetve a LENT–FENT viszonyok segítségével adjuk meg. Minél közelebb vagyunk a központnak tekintett részhez, annál inkább vagyunk BENT és FENT, ugyanakkor



minél jobban távolodunk attól, annál inkább vagyunk KINT és LENT, például: „Felmegyünk a központba.” / „Lemegyünk a Faluvégre.” és „Bemegyünk a városba.” / „Kimegyünk a földekre.” stb. Ebben a hierarchikus szerveződésben tehát az ún. szociális BENThez és FENThez a pozitív, míg a szociális KINThez és LENThez a negatív értékek kapcsolódnak. Ez valószínűleg a BENT a ’védetség’ és a KINT a ’védtelenség’ kapcsolattal is összefüggésbe hozható (SZILÁGYI N. 1996: 26). HEINRICH ANDREA a romániai Szaniszlóról írt szakdolgozatában szintén foglalkozott a jelenséggel (2000). Megfigyelései a bábonyi eredményekkel is összecsengenek: Szaniszlónak a cigányok által lakott *Szőkerét* nevű része és a románok által lakott *Bánát* nevű része a magyarok megnyilatkozásaiban mindig LENT helyként jelent meg.



**8. ábra.** *A magyar közösség (1. kép), illetve a cigány közösség (2. kép) Bábonya*

Véleményem szerint az, hogy a Cigánysor és a Szuszán a magyarok megnyilatkozásaiban mindig KINT és LENT helyek, két tényező együttes hatásának köszönhető. Egyrészt annak, hogy a Cigánysor bábonyi viszonylatban messze van a központnak tekintett részekről, másrészt pedig az etnocentrikusságnak vagy etnocentricitásnak.<sup>9</sup>

<sup>9</sup> SZILÁGYI N. SÁNDOR meghatározásával: „Etnocentrikusságon az egyes etnikai közösségek tagjainak azt a természetes beállítódását értjük, amely abban nyilvánul meg, hogy saját nyelvüket és kulturális termékeiket más etnikai közösségeikéhez képest természetesebbnek, jobbnak, szebbnek stb. értékelik. Azért mondhatjuk erre az attitűdre, hogy természetes, mert teljesen spontán és implicit, nem pedig valami tudatosan kimunkált ideológia, és azért is, mert igazából egy nagyon is emberi dolog, amelynek megléte egyenesen következik a szolidáris értékek von-

A magyar közösség kognitív térképezése szerint a helységnevtábla–Mondókaház (a–d) és a Faluvég–Túlsóvég (X–Y) pontok által közrefogott mentális téren két központot, tehát két FENT helyet tarthatunk számon: az Óvoda és a Református templom környékét (g, h), illetve a Kultúrotthon és a Bolt környékét (b, e). Az nem egyértelmű, hogy például a Templom és a Bolt között állva melyik irányba kell elindulni felfelé vagy lefelé, ez adatközlőnként változó volt, a „legbentebb lévő bent helynek” viszont egyértelműen a Református templom és környéke (g, h) bizonyult.

A cigányok esetében a 8. ábrán lévő 2. kép szemlélteti a tulajdonképpeni Bábonyt. Náluk a település főként a Turci út mentén található házakból áll. Ez a Pompaháztól a Boltig (l–e), illetve a Bolttól legfeljebb a Református templomig (e–h) tartó rész. Meglátásom szerint az, hogy kinek meddig tart a falu, elsősorban annak a függvénye, hogy ki milyen napi/heti, esetleg havi „térpályákat tudhat a magáénak”. Akinek például van óvodás korú gyereke, az napi rendszerességgel jár be a Faluba, mivel az Óvoda a Református templom mellett áll. Azok, akiknek nincs, a Cigánysorról legfeljebb a Boltig (e), a letérőig sétálnak el. A két közösség tagjai ugyanis csak kivételes esetben barátkoznak egymással. A cigány közösség esetében tehát a központ, vagyis a „legbentebb lévő bent hely” a Bolt (e). Ez utóbbi, bár már magyarok által lakott részen van, az a hely, ahová napjában többször is eljárnak, és ahol a legfontosabb társadalmi eseményeik zajlanak. Úgy is értelmezhetjük, mint azt a csomópontot, ami a magyar és a cigány lakosság útvonalát egyaránt keresztezi. Az alapfunkcióján túl tehát erős társadalom-összetartó szereppel is bír.

A cigányok megnyilatkozásaiban a Falu (1) BENT helyként jelent meg, míg a Sor (3) és a Szuszán (2) — a magyar adatközlők kijelentéseihez hasonlóan — náluk is inkább LENT és KINT helyként. Jómagam ezt egyrészt a Bolt szerepével magyarázom. Másrészt azzal, hogy a Falu a legrégebben beépített része Bábonynak, ez a többihez képest jobban ki van építve, míg a Mikróra és a cigányok által lakott részekre csak néhány évtizede kerültek házak. Ezt az utcakép is tükrözi, hisz ezek a részek nem annyira faluszerűek, mint az előbbi. Hipotézisem szerint a cigány közösség Bábony-képe rövid időn belül könnyen átformálódhat abban az esetben, ha majd a Cigánysoron is nyitnak egy vegyesüzletet és/vagy egy kocsmát.

**5. Összegzés.** Még egy ilyen kis méretű települést is, amely hivatalosan egyetlen utcából áll, több térre és altérre osztják a lakosai. A fontosnak tartott részek megnőnek, a kevésbé fontosak elmosódnak, vagy meg se jelennek a település bemutatása során. A helybelieknek a saját településrészükkel kapcsolatos „geo-

---

zásának alkalmasint univerzális törvényéből: a mi-csoport úgy áll oppozícióban a mások-csoporttal, hogy hozzá — mint pozitív pólushoz — kapcsolódnak a pozitív értékek, a negatívaknak pedig nem marad más pólus, mint a mások-csoport.” (1996: 27).

egoizmusa” (CSÉFALVAY kifejezése, 1990: 14) lépten-nyomon tetten érhető tehát. Nem tudnak objektíven gondolkodni a térről, amely körülveszi őket. Az egyéni perspektíván túl pedig akarva-akaratlanul még arról is számot adtak, hogy milyen az egyes helyekhez és helynevekhez való viszonyulásuk, illetve hogy milyen előítéleteik vannak arról a társadalmi közegről, amelyben élnek. Az tehát, amit a két közösség Bábonynak nevez — szigorúan véve —, nem ugyanazt a települést jelenti.

### Irodalom

- ANDORKA RUDOLF 2006. *Bevezetés a szociológiába*. Második javított és bővített kiadás. Budapest, Osiris Kiadó.
- BALÁZSI JÓZSEF ATTILA 2001. A cigány szó és származékai a pejoratív kifejezésekben. *Magyar Nyelv* 97: 313–324.
- BOROS LAJOS–BUDAI BARBARA 2007. Városi különbségek Szegeden belül az egyetemisták szemével. In: *I. Terület- és vidékfejlesztési konferencia CD kiadványa*. Kaposvár. 146–152.  
[http://www.human.geo.u-szeged.hu/files/c/Boros%20Lajos/mentmap\\_szeged.pdf](http://www.human.geo.u-szeged.hu/files/c/Boros%20Lajos/mentmap_szeged.pdf). (2016.08.05)
- CSÉFALVAY ZOLTÁN 1990. *Térképek a fejünkben*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- DOWNES, ROGER–STEA, DAVID 2005. Térképek az elmében — Gondolatok a kognitív térképezésről. (Részletek.) In: LETENYEI LÁSZLÓ szerk. *Településkutatás 2*. Budapest, L’Harmattan–Ráció Kiadó. 593–613.
- FERENCZ GÁBOR 2012. Lakóhelyi szegregáció és mentális térkép Szegeden. In: RÁCZ ATTILA szerk. *Város és vidéke. Településszociológiai tanulmányok 2. A város*. Szeged, Belvedere Meridionale. 64–101.
- GARDA VERONIKA 2009. A szubjektív térérzékeléssel kapcsolatos vizsgálatok elméleti háttere és alkalmazási területei. *Tér és Társadalom* 23: 43–53.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2015. A mentális térképezés helynév-szociológiai alkalmazásáról. *Névtani Értesítő* 37: 99–117.
- HEINRICH ANDREA 2000. *Szaniszló helynevei kognitív nyelvészeti megközelítésben*. Kézirat. Szakdolgozat. Kolozsvár, Babeş–Bolyai Tudományegyetem.
- ISPMN. = Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale/Nemzeti Kisebbségkutató Intézet honlapja:  
[http://www.ispmn.gov.ro/maps/county/137764\\_sm\\_mixed2011\\_roma](http://www.ispmn.gov.ro/maps/county/137764_sm_mixed2011_roma) (2016.07.10)
- Kat. = WENZL GUBER–WOSTROWSKY KARL 1865. *Feldskizzen der Gemeinde Bábonny*. Budapest, Magyar Országos Levéltár. S 79 No 1778/003.
- KOVÁCS ÉVA–VIDRA ZSUZSANNA–VIRÁG TÜNDE 2013. *KINT és BENT. Lokalitas és etnicitás a peremvidéken*. Budapest, L’Harmattan Kiadó.
- LADÁNYI JÁNOS–SZELÉNYI IVÁN 2000. Ki a cigány? In: HORVÁTH ÁGOTA–LANDAU EDIT–SZALAI JÚLIA szerk. *Cigánynak születni*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 179–191.

- LETENYEI LÁSZLÓ 2005. Mentális térkép szerkesztése. In: LETENYEI LÁSZLÓ szerk. *Településkutatás 1.* Budapest, L'Harmattan–Ráció Kiadó. 147–185.
- LYNCH, KEVIN 1960. *The Image of the City.* Cambridge (MA), MIT Press.
- MNL. = ORTUTAY GYULA szerk. 1977–1982. *Magyar néprajzi lexikon 1–5.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- NAGYNÉ MOLNÁR MELINDA 2015. A mentális térképezés alkalmazása az etnikus tér vizsgálatában. In: KOZMA GÁBOR szerk. *Facultates sine finibus. Tanulmányok a „Süli-suliból”.* Debrecen, Didact Kft. 128–135.
- PÉNZES JÁNOS–PÁSZTOR ISTVÁN ZOLTÁN–PÁLÓCZI ÁGNES 2015. Cigányság Magyarországon — Adatforrások és hátterük. In: KOZMA GÁBOR szerk. *Facultates sine finibus. Tanulmányok a „Süli-suliból”.* Debrecen, Didact Kft. 168–178.
- PIAGET, JEAN–INHELDER, BARBEL 1967. *The child's conception of space.* New York, Norton.
- PIRISI GÁBOR–TRÓCSÁNYI ANDRÁS 2016. Településföldrajz. In: PIRISI GÁBOR–TRÓCSÁNYI ANDRÁS szerk. *Általános társadalom- és gazdaságföldrajz.* <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/> (2016.09.21)
- POREISZ VERONIKA 2013. Az objektív és a szubjektív térérzékelés vizsgálatának lehetséges módszerei. In: KARLOVITZ JÁNOS TIBOR szerk. *Ekonomické štúdie — teória a prax. Gazdasági tanulmányok — elmélet és gyakorlat.* Komárom, International Research Institute. 369–376.
- RÁCZ ATTILA 2012. A statisztikai adatelemzés és a mentális térképezés módszerével mért társadalmi-térbeli elkülönülés különbségeinek lehetséges magyarázatai. In: RÁCZ ATTILA szerk. *Város és vidéke. Településszociológiai tanulmányok 2. A város.* Szeged, Belvedere Meridionale. 7–18.
- RESZEGI KATALIN 2012. A mentális térképek és a helynevek. In: NAVRACSICS JUDIT–SZABÓ DÁNIEL szerk. *Mentális folyamatok a nyelvi feldolgozásban. Pszicholingvisztikai tanulmányok 3.* Budapest, Tinta Könyvkiadó. 95–100.
- RESZEGI KATALIN 2015. A tulajdonnevek a gyermeki nyelvelsajátításban. *Névtani Értesítő 37:* 83–99.
- SZILÁGYI FERENC 2016. Roma népesség a partiumi határmegyékben (Bihar, Szatmár). In: PÉNZES JÁNOS–SZILÁGYI FERENC szerk. *Roma népesség Magyarország északkeleti határtérségében.* Nagyvárad, Partium Kiadó. 49–90.
- SZILÁGYI N. SÁNDOR 1996. *Hogyan teremtsünk világot? Rávezetés a nyelvi világ vizsgálatára.* Kézirat gyanánt sokszorosította az Erdélyi Tankönyvtanács. Kolozsvár.
- SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA 2015. A romániai Kisbábony helynevei. *Magyar Nyelvjárások 53:* 157–187.
- SZÜCS NORBERT 2003. A cigányság szociológiai szakirodalmja a rendszerváltás utáni Magyarországon. In: PÁSZKA IMRE–SZÜCS NORBERT szerk. *Kisebbségsszociológia 1990–2002.* Szeged, Belvedere Meridionale. 65–106.

### **Kisbábony: Toponyms of a Micro-Village Within Municipality Boundaries and Their Mental Settlement Morphology**

The paper discusses the system of toponyms found within the municipal boundaries of a micro-village called Kisbábony in Romania and also addresses the mindset of the local population behind the use of toponyms. Among others, it studies what kind of village sections, spaces, routes, boundaries, reference points and junctions the inhabitants of Kisbábony refer to (depending on their ethnic, religious, and social background) when thinking about their home village. Do they denote these referents with proper names? If yes, do members of the different groups refer to the same objects when using a well-known toponym?

After the brief introduction of the settlement and the description of the communities of Kisbábony, the Hungarian and Gypsy inhabitants, the paper discusses the issue of cognitive and mental mapping. In this section, I introduce the subjective spaces and spatial components, the mental morphology of the settlement, and its system of toponyms found within municipal boundaries. The conclusions are drawn based on interviews conducted with the residents of Kisbábony, the mental maps made by them, and my experience gained as part of participating observation.

Based on the accumulated data, it seems that even such a small settlement that consists of only one street is divided up into several spaces and sub-spaces by inhabitants. The parts considered important were magnified, the less important ones were either blurred or did not even appear in stories about the village and the maps representing the settlement. The geo-egoism (a term used by ZOLTÁN CSÉFALVAY, 1990) of the locals related to their own section of the settlement was thus discernible continuously. They could not think objectively about the space surrounding them. Beyond the individual perspective, they also revealed, even if unwittingly, what their attitude was to a certain place and place name and what kind of prejudice they had about the social space in which they lived. Thus what is called Kisbábony by the Hungarian and the Gypsy communities, strictly speaking, does not mean the same settlement.

